

УДК 141.32

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-3>

Костянтин КАМПЕН,
orcid.org/0000-0003-1315-9830

доктор богослов'я,
доцент кафедри філософії, теології та історії церкви
Українського гуманітарного інституту
(Буча, Київська область, Україна) kampenua@gmail.com

Валентин ШЕВЧУК,
orcid.org/0000-0003-3434-4242

кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії, теології та історії церкви
Українського гуманітарного інституту
(Буча, Київська область, Україна)

«ПРАВЕДНІСТЬ ПО ВІРІ» ЯК КЛЮЧОВА СОТЕРІОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ПРОТЕСТАНТИЗМУ

У статті проаналізовано праведність по вірі в якості сотеріологічної категорії протестантизму. З'ясовано умови оформлення доктрини про виправдання вірою, а саме її розвиток у середньовічних богословських школах та університетах. Визначено, що структурувати та ідентифікувати істинність різних богословських поглядів мала вселенська церква, але вона нічого для цього не робила, тому офіційно прийнята церковна доктрина ніяк не впливала на приватні погляди і не була авторитетною. Це справило особливий вплив на формування поглядів Мартіна Лютера, який вважав, що католицька церква його часу заперечувала поняття Божої благодаті та стверджувала набуття благословень та спасіння за рахунок особистих заслуг, статусу чи авторитету церкви. Доктрина про виправдання вірою постала як богословська позиція Мартіна Лютера, хоча існувала і раніше в працях Блаженного Августина – Отця Церкви. Університет, у якому Лютер викладав не був серед значних, але саме ця концепція стала рушійною силою Реформації через своє соціальне значення. У протестантизмі покаяння і прощення стало особистим процесом між грішником і Богом, яке не потребує втручання третіх осіб у вигляді служителів церкви, також спасіння розглядається як подарунок – з милості та благодаті люблячого Бога, адже людина ніякими своїми зусиллями не може його заслужити. Суть праведності по вірі зводиться до того, що християнин сам може зробити все необхідне для особистого спасіння, через звернення до Бога, покаяння, прощення і здобуття праведності через жертву Ісуса Христа. З'ясовано, що розуміння доктрини про праведність вірою неможливе без розуміння викуплення завдяки Христу. Його неможливо було досягти іншим способом. Авторами статті складена таблиця із характеристикою основних сотеріологічних образів, які присутні у концепції праведності по вірі, до них належать: образи перемоги, образи звільнення, образи цілісності, юридичний статус, змінені відносини. У статті проаналізовано, через призму лекцій Лютера раннього та пізнього періодів, уявлення про сотеріологічний зміст концепції праведності по вірі. Особлива увага приділяється першому курсу лекцій з книги Псалтир – *Dictata super Psalterion*. Визначено, що основною ідеєю всіх богословських концепцій Реформації і згодом протестантизму став глибший і ширший розгляд природи віри. Виокремлено три аспекти поняття «віра» та охарактеризовано їх. Віра є особистісною категорією, вона передбачає повну довіру обіцянкам Бога та приєднує віруючих до Ісуса.

Ключові слова: праведність по вірі, протестантизм, сотеріологічна категорія.

Konstantin KAMPEN,
orcid.org/0000-0003-1315-9830

Doctor of Theology,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Theology and Church History
Ukrainian Humanitarian Institute
(Bucha, Rivn region, Ukraine) kampenua@gmail.com

Valentyn SHEVCHUK,
orcid.org/0000-0003-3434-4242

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Theology and Church History
Ukrainian Humanitarian Institute
(Bucha, Kyiv region, Ukraine) shevchukval61@gmail.com

«RIGHTEOUSNESS BY FAITH» AS A KEY SOTERIOLOGICAL CATEGORY OF PROTESTANTISM

The article analyzes righteousness by faith as a soteriological category of Protestantism. The conditions for formalizing the doctrine of justification by faith are established, namely its development in medieval theological schools

and universities. It was determined that the universal church had to structure and identify the truth of various theological views, but it did nothing for this, therefore the officially accepted church doctrine did not influence private views in any way and was not authoritative. This was especially influential in shaping the views of Martin Luther, who believed that the Catholic Church of his time denied the concept of God's grace and asserted the acquisition of blessings and salvation through personal merit, status or authority of the church. The doctrine of justification by faith appeared as the theological position of Martin Luther, although it existed earlier in the writings of Blessed Augustine, the Father of the Church. The university where Luther taught was not among the significant ones, but it was this concept that became the driving force behind the Reformation because of its social significance. In Protestantism, repentance and forgiveness has become a personal process between the sinner and God, which does not require the intervention of third parties in the form of church ministers, and salvation is also seen as a gift - by the mercy and grace of a loving God, because a person cannot deserve it by any of his efforts. The essence of righteousness by faith boils down to the fact that a Christian himself can do everything necessary for personal salvation through turning to God, repentance, forgiveness and gaining righteousness through the sacrifice of Jesus Christ. It has been found that understanding the doctrine of righteousness by faith is impossible without understanding redemption through Christ. It could not have been achieved in any other way. The authors of the article have compiled a table with the characteristics of the main soteriological images present in the concept of righteousness by faith, these include images of victory, images of liberation, images of integrity, legal status, changed relationships. The article analyzes, through the prism of Luther's lectures of the early and late periods, the idea of the soteriological content of the concept of righteousness by faith. Particular attention is paid to the first course of lectures from the book of Psalms - *Dictata super Psalterion*. It is determined that the main idea of all the theological concepts of the Reformation and Protestantism subsequently became a deeper and broader consideration of the nature of faith. Three aspects of the concept of "faith" are singled out and characterized. Faith is a personal category, it involves complete trust in the promises of God and unites believers to Jesus.

Key words: righteousness according to faith, Protestantism, soteriological category.

Постановка проблеми. Для розуміння сутності процесів Реформації, що відбувалися в Європі, початку 16 століття, необхідно докладно розглянути її передумови та принципи, що сформували ідейну основу. Інакше розуміння протестантської спрямованості буде не повним, а значення самої Реформації та її вплив на перебіг історії буде незрозумілим. Досить вагомою релігійна складова Реформації стала у Німеччині та Швейцарії, але не в Англії, де релігія стала одним цілим із політикою. Основною ідеєю богословської революції Мартіна Лютера була концепція відродження християнства апостольських часів та Отців Церкви. Подібні ідеї витали у повітрі протягом усього середньовіччя та підривали уклад католицької церкви, фактично Реформація стала логічним їх впровадженням, в умовах нежиттєздатності католицького віровчення, його відірваності від реального життя та продажу індульгенцій у високому та пізньому середньовіччі.

Перші кілька століть після апостолів чи «період патристики» стали своєрідним ідеалом, вони були представлені як золотий вік християнства, до принципів якого слід повернутися знову. Будувати християнські доктрини і принципи потрібно спираючись лише на Біблію як справжнє слово Бога до людей. Виходячи з цього, послідовники Реформації були супротивниками всього, що було прийнято пізніше. Насамперед це були доктрини про чистилище, індульгенції та запас благодаті. Уявлення про чистилище системі пізньосередньовічних богословських поглядів займало центральне становище. Воно передбачало покарання для померлих та випробування, які ніби очищали грішників, таким чином готуючи до небес.

За допомогою грошового внеску або індульгенції, можна було обминути чистилище та очистити свої гріхи. На думку реформаторів, ця практика була обурливою і не мала жодної основи у Святому Письмі. Від цих канонів потрібно було відмовитись і звернутися до праць Отців Церкви, таких як св. Августин та інші. Біблія та твори апостольських часів були схемою оновлення у поданні реформаторів. Основними стовпами протестантської теології стали п'ять богословських доктрин. Вони отримали назву "П'ять тільки" (лат. *Quinque sola*). Саме відповідно до цих принципів має жити справжній християнин. Фактично, оформлення та проголошення цих доктрин стало вирішальним кроком у остаточному відокремленні протестантизму від католицизму. Слід зазначити, що довгий час основні засади реформаційного руху не були систематизовані належним чином, це сталося лише у першій половині ХХ століття. Проте весь цей час недоторканими залишалися два фундаментальні постулати, які повністю підривали основи вселенської церкви: лише вірою і лише Писанням.

"*Sola fide*" – це доктрина, яка допускає можливість спасіння лише вірою незалежно від діл. Добрі діла і праведне життя у свою чергу є видимим доказом глибокої і сильної віри. Виходячи з цього, добрі справи не є умовою спасіння і ніяк йому не сприяють, тому що можуть бути зроблені з корисливих цілей, заради слави та визнання, але не з любові до Бога, єдине, що робить людей праведними та сприяє спасінню – це сильна віра. Виходить, що віра може бути і не діяльною, адже спасіння здійснюється нею незалежно від зовнішніх ознак.

Християнська віра ґрунтується на тому, що грішник має можливість отримати вічне життя

і відкуплення через віру в жертву Ісуса Христа. Все вже зроблено за людей, їм треба лише повірити. У цьому сенсі особливе місце посідає ідея виправдання. Ця ідея стала фундаментом радикальних позицій Мартіна Лютера – батька Реформації. Доктрина про виправдання є одним із основних богословських принципів для протестантів, яку ми розглянемо далі як ключову сотеріологічну категорію.

Виклад основного матеріалу. Щоб правильно зрозуміти суть доктрини про виправдання вірою, потрібно визначити причини та її виникнення. Важливим стовпом середньовічної теології стала заснування «богословських шкіл». Кожна з них мала власні погляди на те чи інше питання. Цьому процесу сприяло поширення університетської освіти, школи стали каталізатором інтелектуального розмаїття. Було дві найбільш відомі та впливові богословські установи. Одне з них засноване на працях Фоми Аквінського, а інше Дунса Скотта. Структурувати і визначити істинність різних богословських поглядів мала вселенська церква, але вона нічого для цього не робила, тому офіційно прийнята церковна доктрина ніяк не впливала на приватні погляди і не була авторитетною. Це справило особливий вплив на формування поглядів Мартіна Лютера. Він вважав, що католицька церква його часу заперечувала поняття Божої благодаті та стверджувала набуття благословень та спасіння за рахунок особистих заслуг, статусу чи авторитету церкви (Бецольд, 1997).

Широко поширювалася практика купівлі індульгенцій, вона перетворилася на джерело фінансування хрестових походів та церковної системи загалом. Підкріплені Біблією революційні погляди Лютера, звільняли людей від грошової чи церковної залежності у питанні особистого спасіння. Тепер кожна людина, бідний селянин, лицар чи єпископ могли вільно звернутися до Бога і отримати прощення своїх гріхів без сплати церкві великих сум коштів.

Сформувався цілий спектр богословських ідей, на які реформатори склали свої революційні погляди, засновані на вивченні Святого Письма. Відсутність чіткої доктрини церкви не дозволило розпізнати небезпеки у реформаційних процесах та вжити заходів. Коли папство почало робити спроби відстояти єдність вчення, Реформація вже була в свідомості багатьох людей, так що зупинити цей процес було неможливо. Передумови для протистояння у богословських поглядах були готові завдяки доктринальному плюралізму католицького (Брендлер, 2000).

Схоластика та гуманізм також вплинули на

формування доктрини про праведність віри. Саме поняття «схоластика» з'явилося завдяки роботі гуманістів і було визначенням періоду між античністю та Відродженням. Хоча цей період і називають темними століттями, він мав багато досягнень, які допомагають нам і сьогодні. Схоластика стала виразом способу філософствування, що переважав у Середньовіччі, який також мав вплив на погляди Лютера та принципи Реформації.

Найбільше вплив схоластики поширювався на університети, особливо у Німеччині. Саме у цій країні в Ерфуртському університеті навчався Мартін Лютер. Згодом він був професором університету та членом ордену, на його погляди вплинула схоластика більше, ніж на інших. Для англійської та швейцарської Реформації такий сильний вплив академічної освіти не характерний. Оформлення ідейної основи доктрини виправдання вірою проходило під впливом двох позицій, які стали яблуком розбрату ще між Отцями Церкви – Августином та Пелагієм у V столітті (Васечко, 2006).

Лютер вважав, що католицька церква дедалі більше підпадає під погляди пелагіанства. За вченням Пелагія людина повинна заслужити спасіння своїми добрими ділами. На його думку, це робить Бога зобов'язаним по відношенню до людини, ця концепція отримала назву «спасіння по ділах», а папство саме акцентувало увагу на спасіння душі залежно від сплати індульгенцій, у такому разі багаті процвітали, а бідні не мали можливості на спасіння. Філософія Августина, яку підтримував Лютер, була протилежною. Він вважав, що людина не може самостійно, без допомоги Бога повернутися до початкового стану чистоти. Силою власної волі чи за допомогою духовних осіб церкви людина не може звільнитися від гріха, для цього потрібна милість Бога та благодать. Доктрина виправдання з віри, що домінує у протестантизмі, виникла як протест проти католицької церкви та повернення до ідеалів апостольських часів.

Гуманізм та філософія Відродження поряд зі схоластиком сильно вплинули на реформаційні процеси у Європі. Серед основних ідей був принцип «назад до витоків», сильно зріс інтерес до індивідуальності людини та різноманітності, але гуманізм не мав особливого впливу на погляди Лютера. Академічна схоластика визначала його вчення, а гуманісти наголошували на моральності. І все ж Лютер використав результати діяльності гуманістів: грецький переклад Нового Завіту та інші книги (Васечко, 2011; Савченко).

В основі концепції про виправдання вірою було вчення про благодать – нічим незаслуженої милості Бога до грішної людини. Протягом

Середньовіччя благодать представляли як над-природну субстанцію, яка вселяється в душу людини і сприяє викупленню. Для доказу цієї ідеї наводилася несумісність природи Бога і людини, взаємозв'язок з-поміж них уявлявся неможливим через великий розрив, зроблений гріхом. Благодать у поданні середньовічних богословів була необхідною для спасіння людини і заповнення прірви, що веде до Бога. Подібне розуміння благодаті піддалося критиці ще до Реформації і було відкинуте.

Розуміння доктрини про праведність вірою неможливе без розуміння викуплення завдяки Христу. Потрібно усвідомити, що викуплення неможливо було досягти іншим способом. У богослов'ї вчення про спасіння називають сотеріологією, ця наука і визначає образи, пов'язані з цим вченням, наведені на рис. 1.

Як наука сотеріологія стала особливо важливою під час Реформації, частково завдяки вивченню Писань, особливо послань Павла до Римлян та до Галатів. Ці послання формують основу біблійного вчення про спасіння і доктрину про праведність віри, яку ми розглядаємо. Остання тут посідає центральне місце. Лютер намагався вирішити питання, як грішники можуть бути виправдані і що для цього потрібно. У своїй праці «Свобода християнина» він пише: «Таким чином, зрозуміло, що як душа потребує лише Слова Божого для свого життя і праведності, так вона виправдовується лише вірою і не виправдовується ніякими справами. Бо якби вона могла бути виправдана чимось іншим, вона не потребувала б Слова, а отже, вона

не потребувала б і віри» (Лютер, 1994). Теодором Енгельдером у 1916 році була опублікована стаття про три основні принципи Реформації, серед яких був «тільки віра» (лат. *Sola Fides*). Також про це написав Д.Ф. Джонсон сучасний американський богослов, порівнявши лютеранські доктрини із загально протестантськими (Елвелл, 2004).

Наведемо деякі вірші з Біблії, на які посилаються протестанти, коли доводять істинність цього твердження. Перший уривок узятий з Євангелія від Матвія «віра твоя врятувала тебе», Римлянам 3:28 «людина виправдана вже завдяки своїй вірі, незалежно від того, чи підпорядковується вона вимогам закону», також послання до Галатів 3:6-11 «Так Авраам повірив Богові, і це залучилося йому в праведність. А пізнайте, що віруючі є синами Авраама. І Писання, передбачивши, що Бог вірою виправдає язичників, сповістило Авраамові: «У тобі благословляться всі народи». Отже, віруючі благословляються з вірним Авраамом. А всі, хто затверджується у ділах закону, перебувають під прокляттям. Бо написано: «проклятий кожен, хто не виконує постійно всього, що написано в книзі закону». А що законом ніхто не виправдовується перед Богом, це ясно, бо праведний вірою жити буде».

Сюди також слід навести цитату, яка належить Мартіну Лютеру, адже він у всьому намагався спиратися на Святе Письмо: «...оскільки тільки віра виправдовує, ясно, що внутрішня людина не може бути виправдана, звільнена або врятована будь-якими зовнішніми справами, або взагалі діями, і що ці справи, хоч би якими вони володіли властивостями, не можуть нічого зробити з цією внутрішньою людиною» (Лютер, 1994). Повернемося до початкового етапу становлення доктрини, що розглядається, і простежимо її розвиток. Її ще називають богословським відкриттям Лютера, хоч вона була докладно описана Августином. Після темних століть та панування папства, розуміння спасіння через віру було справжньою революцією. Богословські роздуми Мартіна Лютера розкривають проблему входження грішної людини у спілкування із праведним та святим Богом. У 1508 році Лютера запросили до Віттенберзького університету, щоб викладати моральну філософію, також він був активним членом Августинського ордену. 1511 року Лютера перевели на кафедру досліджень Біблії. У наступні роки він вивчав і викладав різні книги (Псалтир, послання до Галатів, Римлян, Євреїв) (Лютер, 1996).

Образи перемоги

- Ісус Христос своїм Воскресінням переміг смерть, і тепер ті, хто повірять у Його жертву, можуть бути спасені. Не через свої заслуги чи добрі діла, але завдяки благодаті через віру.

Юридичний статус

- Ісус своєю лагідністю та смиренністю на хресті заслужив прощення для всіх грішників, таким чином примиривши людство з Богом. Тепер під час суду Бог дивиться не на гріхи людини, а на безгрішного Ісуса та Його жертву.

Змінені відносини

- Образ перетворених особистих стосунків свідчить про те, що Ісус Своєю жертвою «примирив із Собою світ». Люди у своїй гріховності зайшли настільки далеко, що самі не в змозі повернутися до Бога і впокоритися перед Ним. Це можливо тільки через Христа.

Образи звільнення

- Людина може звільнитися від гріха, зла і смерті лише через жертву Ісуса Христа та через віру в Нього. Оскільки Божий Син, будучи людиною, переміг смерть і гріх, так і віруючі можуть це зробити з Його допомогою.

Образ цілісності

- Відступництво та життя в гріху завдали шкоди людській душі, і лише через смерть і воскресіння Ісуса наша цілісність (пошкоджена гріхом душа, фізичний і психічний стан) може бути відновлена.

Рис. 1. Ключові сотеріологічні образи та їх тлумачення

Було збережено зміст лекцій Лютера у різних випадках, що дозволяє нам простежити розвиток ідеї про праведність віри. Особливу увагу слід приділити першому курсу лекцій з книги Псалтир – *Dictata super Psalterium*. Тут Лютер досить часто вдавався до тлумачення доктрини виправдання. Лютер написав і навчав студентів, що дає свою благодать і милість смиренним людям, тому всі, хто вдасться до покаяння, будуть виправдані. Підтверджуючи цей принцип, наведемо кілька цитат із лекцій Мартіна Лютера:

Виходячи з аналізу уривків на рис. № 2, можна зробити висновок, що грішна людина, визнаючи свою потребу в благодаті, зобов'язує Бога згідно обітниці виправдати її. Фактично своїм покаанням грішник виявляє ініціативу, простягає руки до Бога, щоб ухопитися за Його жертву та прийняти спасіння просто так. Доктрина каже, що відносно невелике зусилля з боку людини (щире бажання прийняти благодать і бути прощеною) призводить до непропорційно величезної нагороди, дарованої Богом. Незважаючи на це, покаання є серйозним, складним, глибинним кроком, який потребує великих зусиль і тягне за собою справжні зміни свідомості та цінностей (Макграт, 1998; Книга Согласія, 1998).

Під час вивчення Псалтиря Лютер докладно розглядав ідею праведності Божої. Він зрозумів, що праведність є невід'ємною характеристикою Бога, який судить людей і не може виявляти ні схильності, ні поблажливості, але кожен отримує те, що заслужив. Ця концепція складніша, ніж здається, доказом є подальші роздуми Лютера. Що трапляється з грішною людиною, якщо вона сама не може звільнитися від гріха і виконати мінімальні вимоги Бога... Тут Лютер остаточно приймає концепцію Августина про те, що грішник не може без милосердя з боку Бога заслужити спасіння, яке, у свою чергу, є даром.

Визначальну роль зіграло розуміння того, що всі люди грішні і як би вони не намагалися позбутися або відмежуватися від гріха, він живе в їхньому серці і є невід'ємною частиною їхнього ества. Якщо намагатися досягти звільнення від гріха самотужки,

навіть після довгих старань, сповідей, аскетизму та іншого залишається постійне почуття гріховності, яке переслідує та отруює душу. Спасіння є реальним, але умови його отримання – нездійсненні для грішника, отже, спасіння можна отримати лише в подарунок, як милість та благодать зі сторони Бога.

Фактично проблема спасіння була для протестантських богословів як академічною, так і екзистенційною. Мартін Лютер став першим, хто вирішив цю проблему та дав їй теологічне оформлення. Це прозріння ще називають «досвідом пережитим на вежі». Ми простежуємо зміну розуміння слів Святого Письма «праведність Божа», на що має прямий вплив богословське трактування наступних слів: «праведний вірою жити буде» (Лютер, 2002).

Якщо раніше у богослов'ї переважала думка, що для отримання спасіння необхідно виконати непосильні умови, то концепція праведності вірою вирішує проблему та усуває будь-які протиріччя та складності. Вона стверджує, що Бог Сам виконав свою умову спасіння грішника через жертву Ісуса Христа, все, що потрібно людині, –

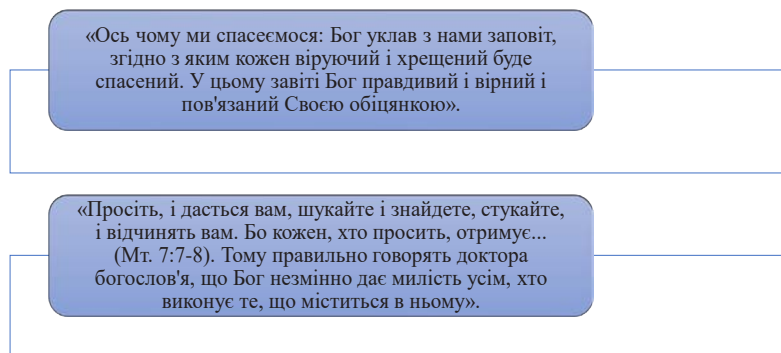

Рис. 2 Порівняння цитат Мартіна Лютера про праведність вірою з «*Dictata super Psalterium*»

Віра є особистісною, а не історичною категорією

- Саме прийняття Ісуса Христа як свого особистого Спасителя є прямим шляхом для спасіння. Визнання достовірності Біблії та історичності особистостей, які в ній згадуються та розуміння істин, які вона викладає самі по собі, не рятують людину.

Віра стосується повної довіри обіцянкам Бога

- Поняття довіри посідає важливе місце у богослов'ї протестантизму. Дуже важливою є повна і беззаперечна довіра до Божих обіцянок дарувати спасіння тим, хто усвідомлює свої гріхи, шкодує про них і просить допомоги. На першому місці виявляється цінність обіцянки про виправдання всіх грішників, що каються.

Віра приєднує віруючих до Ісуса

- Згідно з цією концепцією, віра стає своєрідним містком, який пов'язує людину з Богом. При цьому праведність, святість і благодать Ісуса стають надбанням грішника.

Рис. 3 Аспекти, які включають протестантське розуміння віри

повірити і прийняти цей дар. Якщо точніше, то Бог сам наділяє грішника необхідною умовою для отримання спасіння – праведністю через віру в Ісуса. Таким чином, Бог вже не є жорстоким суддею, але милосердним і люблячим даючи людині те, що вона не може заслужити жодними своїми зусиллями.

Основною ідеєю всіх богословських концепцій Реформації і згодом протестантизму став глибший і ширший розгляд природи віри, що виправдовує (Ретивцев, 1992). Виділяють три аспекти поняття «віра», які докладно наведені на рис. 3.

Таким чином, якщо раніше умовою виправдання вважали віру, виражену в конкретних діях людини, то згідно з доктриною про праведність вірою грішник відіграє пасивну роль – «тільки вір, а Бог з власної ласки Сам зробить усе для твого спасіння». Виправдання ґрунтується на благодаті Божій і може бути отримане лише через віру. Представлене в протестантизмі розуміння праведності по вірі викликає багато дискусій та протиріч, адже на перший погляд робить добрі діла, праведне життя чи будь-які інші дії безглуздими щодо спасіння. Саме спасіння виступає даром від Бога, який християнин отримує через віру, незалежно від діл закону.

Виходячи з цього, віра є єдиним засобом виправдання. Але як? Відразу зазначимо, що мова йде не про якусь віру, а про живу – не хитку, а надійну, ґрунтовну, тверду і нелицемірну. Віра, коли вона проявляється у дії – довіряє, любить і приносить добрі плоди. Тільки така віра є засобом виправдання. Віра також не виключає щирого покаяння, трепету і страху перед Богом, які з'єднуються в кожному грішнику, що кається. У Новому Завіті найбільш яскравим і переконливим прикладом є історія навернення апостола Павла. Він повірив у Ісуса, покаявся у своїх провинках і результатом цього стали дії – зміна життя, спрямованості, характеру, світогляду. Він став протилежно іншою людиною, з гонителя християн – найзатятішим послідовником (Дав, 1916).

Результатом істинної віри є перетворення життя та вчинків. Віра виправданої людини підтримує її виправдання і свідчить оточуючим про її зміни. Спочатку вона є умовою, а потім знаряддям досягнення спасіння. Апостол Павло, наставляючи галатів, каже: «Бо всі ви сини Божі за вірою в Христа Ісуса; всі ви, що в Христа охристілися, у Христа зодягнулися». Люди стають синами Бога завдяки вірі, тому що зодягнулися в жертву Христа. Іншими словами, віра є достатньою для виправдання, все інше робить Бог і результатом цього є також і зовнішні зміни. Між вірою та отри-

манням благословень і милості безперечно існує міцний зв'язок. Вони йдуть пліч-о-пліч у багатьох текстах Біблії.

Як ми вже згадували вище, найповніше відкриває доктрину про виправдання апостол Павло як своїм життям, так і у своїх посланнях. Але через цілісність Біблії слід згадати також Старий Завіт, а також слова самого Ісуса. Згадування у книгах Старого Завіту про прощення найтяжчих гріхів (2 Хрон. 33:1-13; Пс. 50), провини, що осуджується за вірою (Бут. 15:6), заміною запламненого одягу на чистий (Зах. 3:1-5), уподібнення праведності до спокутної діяльності Бога (Пс. 30:2) і багато іншого побічно чи прямо свідчить про виправдання вірою і є фундаментом для роздумів у Новому Завіті, які все це узагальнюють і доповнюють (Біблія).

Образ зміни одягу, згадуваний у книзі пророка Захарії, співвідноситься з вченням Ісуса про шлюбний одяг (Мт. 22:1-14). Без неї грішник не може потрапити на небеса, а отримує він цей новий одяг, як подарунок від Бога у відповідь на своє покаяння і бажання змінитися. Одяг, про який говорить Ісус, також можна вважати Божою праведністю, дарованою людям, підтвердженням чого є вірші з послання до Галатів 3:26, 27, де Павло, говорячи про грішників, що стали виправданими дітьми Божими, називає їх тими, хто «в Христа зодяглися» (Мережковский, 1990).

З притчі про фарисея і грішника (Лк. 18:9-14) виправдання отримує не гордий священнослужитель, але той, хто щиро кається, усвідомлює свою безпорадність у боротьбі проти гріха і просить у Бога допомоги. Людям необхідна благодать Бога, яка виправдовує, навіть у разі старанного виконання всіх заповідей. Ісус демонструє своє вчення у справах: обідає з митарями, змінює їхнє життя, прощає будь-які гріхи, питаючи лише одне – «чи віриш ти» - це все, що потрібно від людини, щоб Бог перетворив її, пробачив і дарував спасіння. Це також узгоджується з притчами Ісуса і свідчить про те, що Павло вживає поняття «виправдання вірою», ґрунтуючись на вченні Ісуса, яке в свою чергу підтверджується багатьма уривками зі Старого Завіту.

Висновок. Таким чином, доктрина про виправдання вірою постала як богословська позиція Мартіна Лютера, але існувала і раніше в працях Блаженного Августина – Отця Церкви. Університет, у якому Лютер викладав не був серед значних, але саме ця концепція стала рушійною силою Реформації через своє соціальне значення. На той момент у покаянні брали участь не лише грішник і Бог, але також Церква, вимагаючи за це великі гроші, так що для бідних спасіння та прощення

гріхів було недосяжним, а багаті платили за це церкви.

Спасіння було чимось таким, що треба було заслужити своїми добрими справами, сповіданнями, молитвами та грошима. Відсутність офіційної обґрунтованої позиції Церкви та практика індульгенцій наштотували людей і особливо богословів на думку, що насправді спасіння можна отримати іншим чином. Якщо до цього можна було уникнути вічного покарання, сплативши відповідну суму грошей у церковну скарбницю або роблячи добрі справи, то доктрина Лютера про праведність віри проголошувала протилежне. У протестантизмі покаяння і прощення стало особистим процесом між грішником і Богом, яке не потребує втручання третіх осіб у вигляді служите-

лів церкви, також спасіння розглядається як подарунок – з милості та благодаті люблячого Бога, адже людина ніякими своїми зусиллями не може його заслужити.

Концепція виправдання вірою та священства всіх віруючих стали фундаментальними принципами протестантизму ще з часів Реформації. Доктрина про праведність віри стала ключовою сотеріологічною концепцією протестантизму і залишається такою до сьогодні. Біблійне розуміння прощення та отримання спасіння було більш привабливим для мас людей та швидко витіснило існуючі уявлення. Християнин сам може зробити все необхідне для особистого спасіння, через звернення до Бога, покаяння, прощення і здобуття праведності через жертву Ісуса Христа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dau W. H. T. Four Hundred Years: Commemorative Essays on the Reformation of Dr. Martin Luther and Its Blessed. Concordia Pub. House, 1916. URL: <https://archive.org/details/fourhundredyear00daugooog/page/n12/mode/2up> (date of access: 10.08.2022).
2. Аугсбургский (лютеранский) символ веры. СПб : Герменевт, 2006.
3. Порозовская Б. Д. Ян Гус. Мартин Лютер. Жан Кальвин. Торквемада. Лойола: Биографические очерки. Москва : Республика, 1995. 384 с.
4. Бекольд Ф. История Реформации в Германии. Сочинения: в 4 т / пер. з нем. А. С. Лактионов. СПб. : Питер, 1997. Т. 1. 438 с.
5. Библия: Синодальный перевод. *Библия Онлайн*. URL: <https://bibleonline.ru/bible/rst66/gal-3/> (дата звернення: 11.08.2022).
6. Брендлер Г. Мартин Лютер: Теология и революция. М.. СПб. : Университетская кн., 2000. 368 с.
7. Васечко В. Сравнительное богословие : учебное пособие. Москва : Изд-во ПСТУ, 2006.
8. Васечко В. Сравнительное богословие. Москва : ПСТГУ, 2011.
9. Лютер М. 95 тезисов. Диспут о прояснении действительности индульгенций. СПб. : Герменевт, 1996.
10. Лютер М. 95 тезисов. СПб. : Роза Мира, 2002. 720 с.
11. Лютер М. Избранные произведения. СПб. : Андреев и Согласие, 1994. 430 с.
12. Книга Согласия: Вероисповедание и учение лютеранской церкви. Москва : Фонд "Лютеранское Наследие", 1998. 843 с.
13. Макграт А. Введение в христианское богословие / пер. з англ. Н. Полторацкая, В. Дыханова. Одесса : Богомыслие: Библия для всех, 1998. 493 с.
14. Мережковский Д. С. Реформаторы. Лютер, Кальвин, Паскаль. Париж : "Жизнь с Богом", "La Presse Libre", 1990.
15. Ретивцев Х. Характер протестантизма и его историческое развитие. Москва, 1992.
16. Савченко П. Сравнительное богословие. *Библиотека Гумер*. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/comparative_bogoslov/Savch/_Index.php (дата звернення: 10.08.2022).
17. Элвелл У. Теологический энциклопедический словарь. Москва : Духовное возрождение, 2004.

REFERENCES

1. Dau W. H. T. Four Hundred Years: Commemorative Essays on the Reformation of Dr. Martin Luther and Its Blessed. Concordia Pub. House, 1916. URL: <https://archive.org/details/fourhundredyear00daugooog/page/n12/mode/2up> (date of access: 10.08.2022).
2. Augsburgskiy (lyuteranskiy) simvol veryi [Augsburg (Lutheran) Creed]. SPb : Germenevt, 2006. [in Russian].
3. Porozovskaya B. D. Yan Gus. Martin Lyuter. Zhan Kalvin. Torquemada. Loyola: Biograficheskie ocherki [Jan Hus. Martin Luther. Jean Calvin. Torquemada. Loyola: Biographical Sketches]. Moskva : Respublika, 1995. 384 s. [in Russian].
4. Betsold F. Istoriya Reformatsii v Germanii. Sochineniya: v 4 t [History of the Reformation in Germany. Compositions: in 4 volumes] / per. z nem. A. S. Laktionov. SPb. : Piter, 1997. T. 1. 438 s. [in Russian].
5. Bibliya: Sinodalnyiy perevod [Bible: Synodal translation]. *Bibliya Onlayn*. URL: <https://bibleonline.ru/bible/rst66/gal-3/> (date of access: 11.08.2022). [in Russian].
6. Brendler G. Martin Lyuter: Teologiya i revolyutsiya [Martin Luther: Theology and Revolution]. M.. SPb. : Universitetskaya kn., 2000. 368 s. [in Russian].
7. Vasechko V. Sravnitelnoe bogoslovie : uchebnoe posobie [Comparative Theology: A Study Guide]. Moskva : Izd-vo PSTU, 2006. [in Russian].

-
8. Vasechko V. Sravnitelnoe bogoslovie [Comparative theology]. Moskva : PSTGU, 2011. [in Russian].
 9. Lyuter M. 95 tezisov. Disput o proyasnenii deystvennosti indulgentiy [95 theses. Debate on clarifying the effectiveness of indulgences]. SPb. : Gernenevt, 1996. [in Russian].
 10. Lyuter M. 95 tezisov [95 theses]. SPb. : Roza Mira, 2002. 720 s. [in Russian].
 11. Lyuter M. Izbrannyye proizvedeniya [Selected works]. SPb. : Andreev i Soglasie, 1994. 430 s.
 12. Kniga Soglasiya: Veroyisповедanie i uchenie lyuteranskoй tserkvi [The Book of Concord: Belief and Doctrine of the Lutheran Church]. Moskva : Fond "Lyuteranskoe Nasledie", 1998. 843 s. [in Russian].
 13. Makgrat A. Vvedenie v hristianskoe bogoslovie [Introduction to Christian Theology] / per. z angl. N. Poltoratskaya, V. Dyihanova. Odessa : Bogomyislie: Bibliya dlya vseh, 1998. 493 s. [in Russian].
 14. Merezhkovskiy D. S. Reformatoryi. Lyuter, Kalvin, Paskal [Reformers. Luther, Calvin, Pascal]. Parizh : "Zhizn s Bogom", "La Presse Libre", 1990. [in Russian].
 15. Retivtsev H. Harakter protestantstva i ego istoricheskoe razvitie [The nature of Protestantism and its historical development]. Moskva, 1992.
 16. Savchenko P. Sravnitelnoe bogoslovie [Comparative theology]. *Biblioteka Gumer*. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/comporative_bogoslov/Savch/_Index.php (date of access: 10.08.2022). [in Russian].
 17. Elvell U. Teologicheskiiy entsiklopedicheskiy slovar [Theological Encyclopedic Dictionary]. Moskva : Duhovnoe vozrozhdenie, 2004. [in Russian].